

הכרובים על הכפורת

(פרק מתוך מחקר "לשון בניה בתורה") *

מאת

מאיר בן-אורי

א. הכרובים של המשכן

בפרשיות המשכן בספר שמות אנו לומדים על "צו-הבניה" של שני כרובים. "צו-הבניה" פותח בזו הלשון: "ועשית שנים כרובים זהב, מקשה תעשה אותם, משני קצות הכפורת" (כ"ה, יח). יש להבדיל כרובים אלה של המשכן מהכרובים של בית המקדש וכרובים אחרים הנזכרים בתנ"ך. וזאת משום מה? — משום שעל הכרובים במשכן קיימת נוסחה טכנולוגית מיוחדת: פעם רשימה של מילים עם הפועל "ועשית" (כ"ה, יז—כב), ופעם רשימה של מילים עם הפועל "ויעש" (ל"ו, ו—ט). כמות המילים בפסוקים האלה מקביל בדיוק מפליא: ב"ועשית" 48 וב"ויעש" 48 מילים. לצרכי המחקר הסתמכנו גם על הסימנים המסורתיים, על טעמי הנגינה. נוסף על סימנים פוניטיים-מוסיקאליים הסתמכנו גם על הכתיב המלא והחסר לצרכי המדידה של אורך הפסוקים. הרשימות ממוספרות כשכל מספר ברשימה כנגד מידה של "יחידה". על יסוד מחקר הגענו לקביעת קנה מידה של: חצי אמה = זרת = "יחידה". לכן "אמתים וחצי ארכה ואמה וחצי רחבה" = 6 "יחידות" = 3 אמות. לצרכי הבניה של הכפורת והכרובים קיים גם קנה מידה קטן לפי כמות האותיות: 4—5 אותיות = זרת = חצי אמה.

להלן ננסה בעזרת ציורים הנדסיים ואדריכליים להצביע על הקשר הקיים בין תוכן הפסוקים על הכרובים ובין המספרים לפי רשימות הממוספרות. את השיטה של התיחסות זו בין המשמעות המקובלת של תוכן המילים ובין המשמעות המיוחדת של נוסחה טכנולוגית נכנה בשם טופולוגיה-אפיגרפית.

ב. התבנית לכרובים

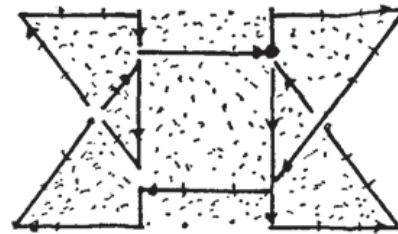
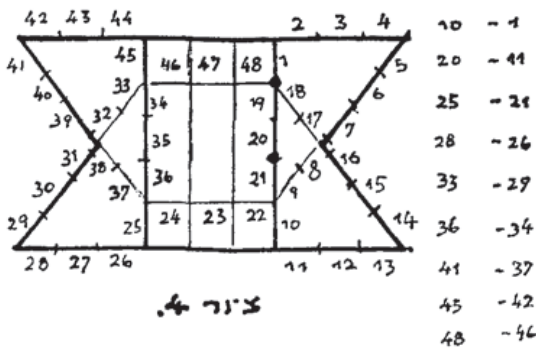
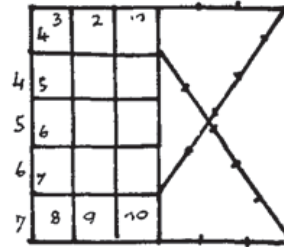
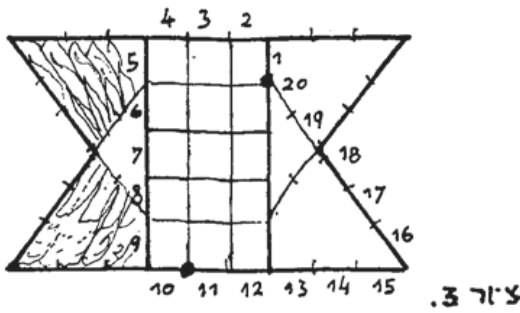
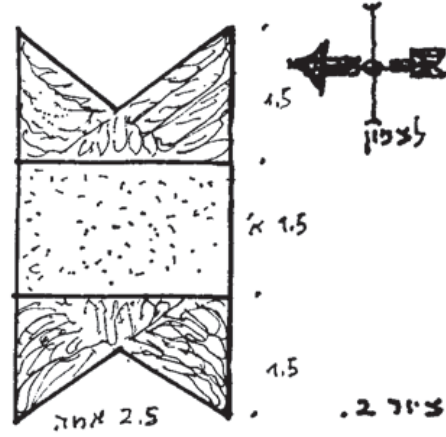
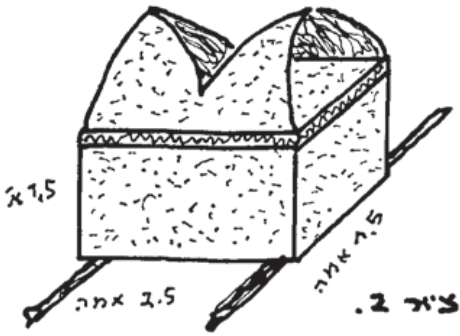
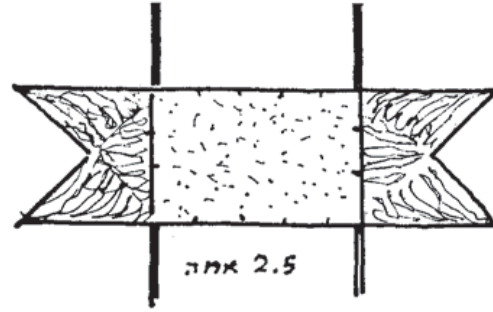
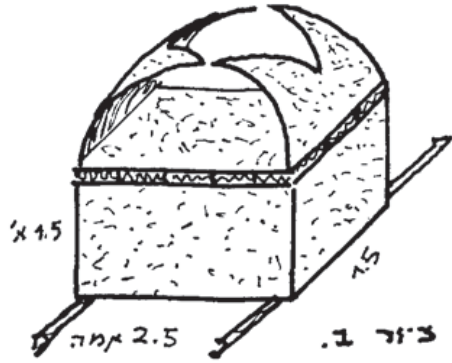
מבחינה טכנולוגית נציין כ"שלב אחד" את לשון "ועשית", שהוא שלב של צו-בניה. כ"שלב שני" נציין את לשון "ויעש" שהוא שלב של תיאור הכלי הבנוי. מבחינה טכנולוגית קיים שלב הקודם לשניהם: שלב התבנית. שלב התבנית מזדהה עם הצורה האדריכלית המוחשית של מבנה בעל מידות, בעל מימד, הן בצורה של ציור או דגם. שלב התבנית נמצא בלשון הבניה בתורה: "... ככל אשר אני מראה אותך את תבנית המשכן ואת תבנית כל כליו: וכן תעשו"

* פרקים של המחקר (הבלתי מושלם) על המשכן וכליו, לפי "לשון בניה בתורה",

* תודה לד"ר יהודה אייזנברג על שיתוף הפעולה עם אתר 'דעת', ולמוסד ביאליק על הרשות להשתמש במאמרי 'בית מקרא'.

הכרובים על הכפורת

[2]

10 - 1
20 - 41
25 - 24
28 - 26
33 - 29
36 - 34
41 - 37
45 - 42
48 - 44

מאיר בן-אורי [3]

(שמות כ"ה, ט). בשני ציורים (1) ו-(2) נציג העיון אדריכלי הבא להמחיש את המראה של הכתוב "ועשיתם שנים כרובים זהב מקשה תעשה אתם משני קצות הכפורת" (שם, יח). מדוע שני ציורים? הרי מדובר על כלי אחד, ומראה של כלי אחד לא מחייב הכנת שני ציורים?

התשובה היא, שני הציורים הם של העוסק במחקר, ומבקש לבחון את הפתרון הסביר מהרבה ציורים אפשריים על יסוד אותו קטע מן הרשימה של מילים בפסוקים על הכרובים. ציור (1) מתאר כיצד "קצות הכפורת" נמשכים לצד הימין והשמאל של לוח הכפורת שמידותיו 2.5 על 1.5 אמה. ציור (2) מתאר כיצד "קצות הכפורת" נמשכים למעלה ולמטה של לוח הכפורת. הכוונה של "ימין" – "שמאל", לעומת "מעלה" – "מטה" בשני הציורים מתייחס לאדריכלות הענין, לכיוונים בקודש הקודשים של המשכן: ארון העדות עם לוח הכפורת מזהב נמצא מכוון צפון-דרום של אורך הארון; מערב-מזרח של רוחב הארון.

משני הציורים נראה ציור (2) כדגם הנכון ולא ציור (1). כאן סוככים כנפי הכרובים מעל הכפורת בצורה המסתירה בפני העומד עם הפנים למערב את החלל הריק מעל ארון העדות. חלל בין כנפי הכרובים שם הענן, ככתוב: "ונועדתי לך שם ודברתי אתך מעל הכפורת" (כ"ה, כב).

ג. דגם של התבנית

עשיתי מגייר קרטון דגם של הכפורת, לפי המידות 2.5 אמה אורך ו-1.5 אמה רוחב. הדגם היה מצוייר על פי משבצות של "יחידות" זרת על זרת = חצי אמה על חצי אמה. על יסוד הידוע כשיטה מצרית קדומה להכין מבנים אדריכליים. בנסיונות רבים חיפשתי פתרון סביר של זיהות בין ציור המכוון לעשית כנפים מתוך קצות הכפורת, ובין הפסוקים שתוכנם עשיית הכרובים מן הכפורת. הפסוקים של הרשימה של "שלב אחד" – צו הבניה – היו לקנה המידה:

כ"ה, יז	כ"ה, יח
1. ועשית	11. ועשית
2. כפרת	12. שנים
3. זהב	13. כרובים
4. טהור	14. זהב
5. אמתים	15. מקשה
6. וחצי	16. תעשה
7. ארכה	17. אתם
8. ואמה	18. משני
9. וחצי	19. קצות
10. רחבה	20. הכפרת

לבעל תוש טכנולוגי יתגלה בכמות ה"יחידות", ובכמות האותיות של הקטעים המקבילים ברשימה, ענין פלאי. הרי כיצד יתכן שבשני משפטים בעלי תוכן שונה, ובמילים שונות קיימת סטרקטורה לשונית מיוחדת כזו? התשובה נמצאת במה שהיה מתואר בפרק הקודם: אפיגראפיה טופולוגית.

הכרובים על הכפורת

[4]

נסמן במספרים את הקטעים בציור האנאליטי. עלינו (ציור 3) לבנות מלבן החייב להיות הטס מזהב, שאורכו 2.5 אמה ורוחבו 1.5 אמה. המספרים 1 עד $10 = 41$ אותיות הם מזדהים עם המספרים בציור. כעת עלינו לסמן במספרים 11 עד $20 = 41$ אותיות את הקטעים בציור המתאר את המשך שטח הטס בצורה שמלמד כיצד לעצב דמות כנפי הכרובים. הרבה דרכים מובילות לפתרון המעשי, הרבה וריאנטות דומות. אין כאן ודאות על הדרך האחת בלבד, אבל הכוונה שיש בזה דרך למעשה ולבניה.

ד. שמיעה וראיה סימולטאנית

בדורנו של טלוויזיה, ושל תכנית "פסוקו של יום", מודעת החוויה של מראה תמונה של כתבה ויד המצביעה על מילים, ושמיעת קול הקריין המצמיד סימולטאני מילים כתובים. מבחינה מהותית אין הבדל בין חוויה של תכנית "פסוקו של יום" ובין חוויה של לימוד עשיית מבנה אדריכלי על פי הצמדת ראית ציור או תבנית בנוי על קטעים ממוספרים אל שמיעת רשימת מילים שגם הן ממוספרות.

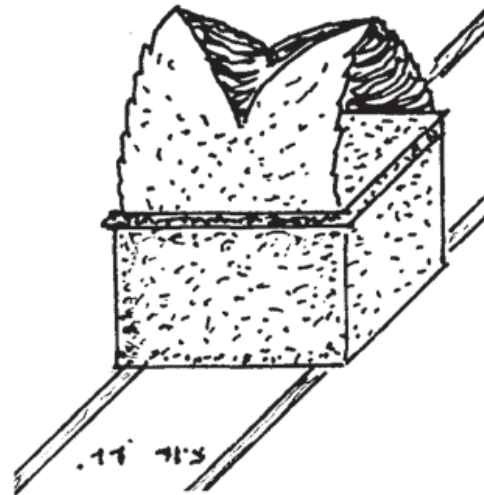
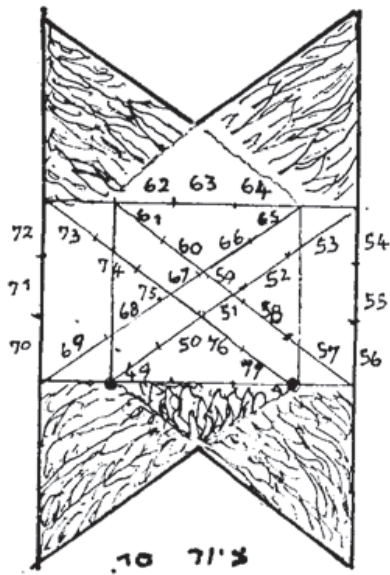
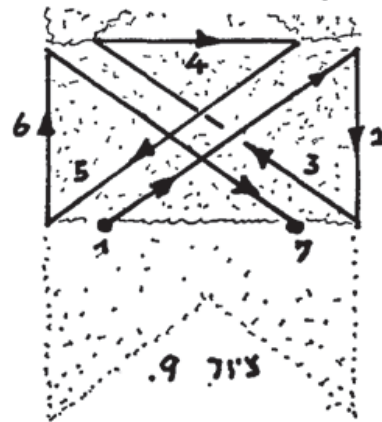
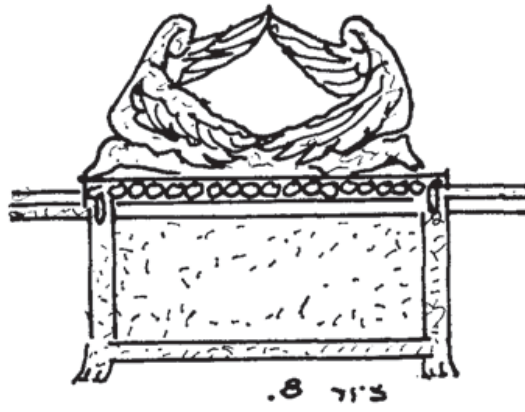
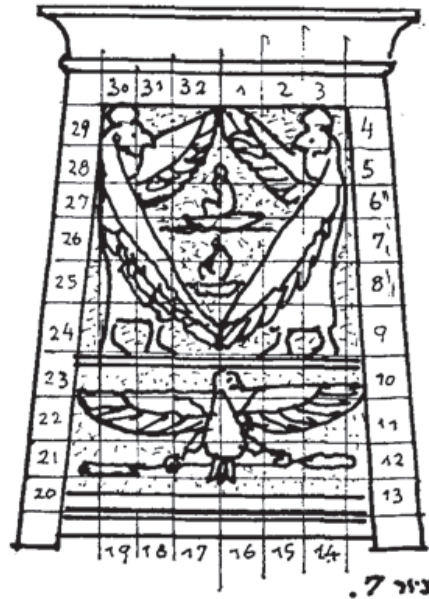
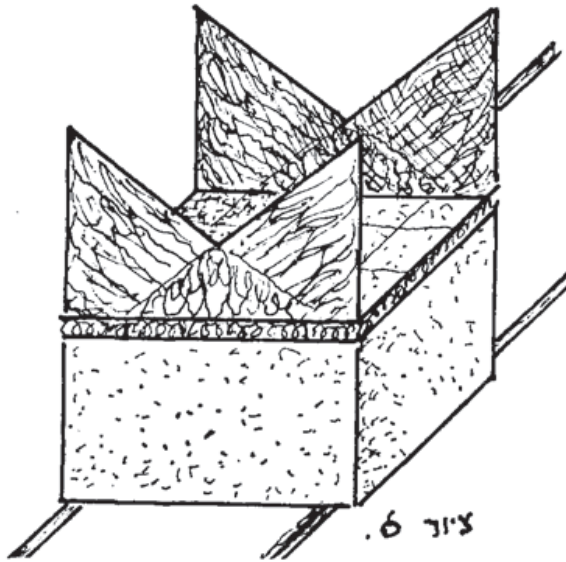
נעיין בפסוקים של צוֹ-הבניה מתוך ספר שמות כ"ה, יט—כ (ציור 4):

21. ועשה	35. הכרבים
22. כרוב	36. פרשי
23. אחד	37. כנפים
24. מקצה	38. למעלה
25. מזה	39. סככים
26. וכרוב־אחד	40. בכנפיהם
27. מקצה	41. על־הכפרת
28. מזה	42. ופניהם
29. מן־הכפרת	43. איש
30. תעשו	44. אל־אחיו
31. את־הכרבים	45. אל־הכפרת
32. על־שני	46. יהיו
33. קצותיו	47. פני
34. והיו	48. הכרבים

בסוף הפרק הקודם על דגם של התבנית קבענו שאין ודאות על הדרך האחת בלבד, אבל יש כאן דרך למעשה ולבניה. לכן בציור (4)—(5) נתאר את ההמשך במספרים אחרי הקטע 1—20. הציור הוא צורה אנאליטית מבוססת על מידות השטח 2.5 אמה אורך ו-1.5 אמה רוחב של לוח הכפורת. המשולשים בהמשך למלבן שמידותיו, ביחס $3:5 = 2.5$ אמה : 1.5 אמה, נעשו לפי עקרון הנדסי קדום, וידוע ממנהנדסי מצרים. משולשים של יחס הצלעות $3:4:5$. המסלול בקטעים הממוספרים בציור חופף תוכן המילים ה"יחידות", "שמיעת המילים" ו"ראית הצורה הציורית כמראה" חייבים להשלים זה את זה לחוויה. כמובן שחוויה זו בסימולטאניות של שמיעה וראיה מכוונת לאדם הטכנולוגי, לאדריכל. אדריכל של ימינו חייב לדמות

[5]

מאיר בן-אורי

[6] הכרובים על הכפורת

את עצמו להיות אדריכל של דור יציאת מצרים, כי ציור מצרי הוא תשתית לציורנו. (ציור 6).

ה. הכרובים לפי אסכולה של מצרים בימים ההם

בלי מחקרים ארכיאולוגיים של תרבות מצרים אי אפשר היה להגיע לידיעות על אסכולה של אדריכלות וציור מצרי. כבר בשנת 1906 יצא לאור מחקר של ד"ר א. ירמיאס, ובשנת 1909 ספרו מלא ציורים של ד"ר ה. גרסמן, ספרים אלה דנים בעולם התנ"ך בכלל ובמשכן ובכלי המשכן בפרט. הציורים היו מצריים. הכרובים המצריים היו המחשות אחרות מצילומים מודרניים. צריך היה לתרגם את המשמעות של הציורים למושגים שונים. על ה"פרספקטיבה בציור המצרי" כתבו הסברים, אבל על דרכי העשייה ותבניתה והלקמוד הטכנולוגי המצרי הגיעו אלינו ידיעות חדשות. דגם של ארון או מזבח בציור מצרי לא נעשה על ידי תכנית וחזיתות וחתכים אופקיים ואנאכיים, ציור אחד בלבד נתן את כל המידות. הציור היה "מונו־גראפי" בניגוד למה שהמצרי היה קורא, "פולי־גראפי", את הציורים המודרניים של האדריכלים מודרנו. בציור המצרי של "ארון קודש עם כרובים", לפי ירמיאס או גרסמן, מתברר שקיים קשר לפסוקים בספר שמות על הכרובים במשכן. היה "כרוב אחד מקצה מזה, וכרוב אחד מקצה מזה ... והיו הכרובים פרשי כנפים למעלה סככים בכנפיהם ... ופניהם איש אל אחיו ...". בכוונה דילגנו על דברים הכתובים ב"לשון הבניה בתורה" ב"צו־הבניה" של הכרובים מעל הכפרת. בציור המצרי ישנם "כרובים הפורשים כנפים למעלה..." וגם למטה; כרובים "סוככים בכנפיהם ופניהם איש אל אחיו..." אבל לא על הכפורת אלא על פסל מצרי, הנמצא בתוך אותו מעוין. פניהם של הכרובים המצריים אינם אל הכפורת אלא איש אל אחיו. לראשי הכרובים המצריים ראשים של ציפורים; לרוב הם בעמידה, ורגליהם רגלי בני אדם.

ו. הקטע הפונקציונאלי בצו־הבניה של הכרובים

בפסוק השני של צו־הבניה כתוב "וזהב מקשה תעשה אתם", המדובר על תהליך טכנולוגי של עשייה מזהב טהור. גם במנורה, שצו־הבניה מגדיר את שיטת העשייה, כתוב "מקשה תיעשה...". אבל קיים הבדל זעיר בין שני כתובים אלה: תבנית היציקה למנורה מזהב היא אחרת מתבנית היציקה לעשית הטס של הכפורת והכרובים.

עד כאן ענין לטכנולוגיה של עשיית הכרובים, עכשיו נעיין ברשימה של "יחידות" המאריכה ב-29 "יחידות" וב-128 אותיות את הרשימה הקודמת. רשימה של התוספת מתחילה בפועל "ונתת" ולא "ועשית". ברשימה זו כתוב הפועל "תתן" ו"אתן", ולא "תעשה" ו"יהיה". לכן נקרא את המשמעות של קטע זה "קטע פונקציונאלי". גם לקטע זה ישנו ציור המלמד על פי "מראה התבנית" כיצד לבנות את הכפורת ואת הכרובים. כהמשך לרשימה בת 48 "יחידות" הרשימה הפונקציונאלית מתחילה במספר "49".

[7]

מאיר בן-אורי

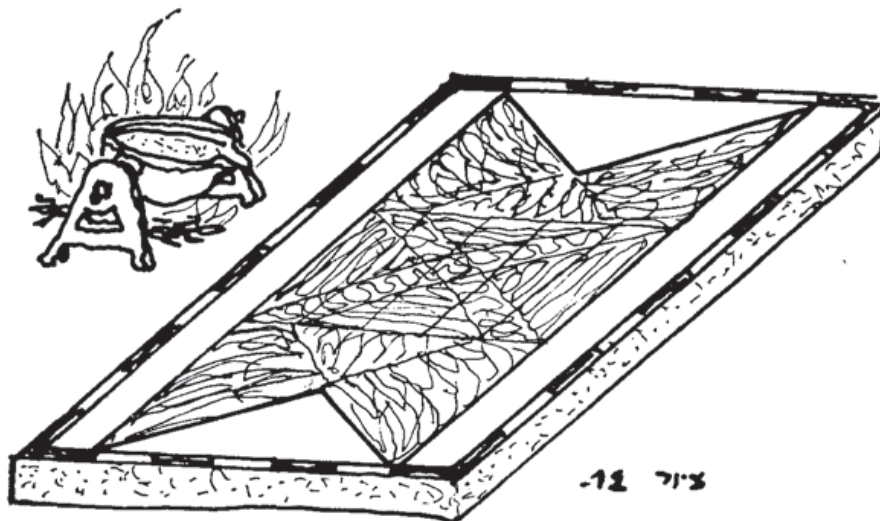
כ"ה, כא :

אתך .63	ונתת .49
מעל .64	את-הכפרת .50
הכפרת .65	על-הארץ .51
מבין .66	מלמעלה .52
שני .67	ואל-הארץ .53
הכרבים .68	תתן .54
אשר .69	את-העדת .55
על-ארון .70	אשר .56
העדת .71	אתן .57
את .72	אליך .58
כל-אשר .73	ונועדתי .59
אצוה .74	לך .60
אותך .75	שם .61
אל-בני .76	ודברתי .62
ישראל .77	

חלוקת הכתוב לקטעים קטעים של 5 או 3 "יחידות" סימן גלוי שלפנינו סטרוקטורה לשונית משמעותית, נוסחה טכנולוגית. בציור הצמוד לפסוקים אלה, מתגלה ענין אדריכלי מובהק. גם ניתן להכיר בצורת אותו "מעויין בין כנפי הכרובים" בציור של כרובים מצריים. גם המספר "7" משמעותי ברשימה של תיבות ואותיות. — הרשימה מתחילה ב"49" ומסיימת ב"77"; 128 אותיות = 2 בחזקת 7.

ז. תהליך העשייה והבניה של הכרובים מעל הכפורת

בציורים הבאים נמצא הסיכום על הנאמר בענין הנוסחה הטכנולוגית לכרובים מעל הכפורת. שתי רשימות זה על יד זה מראות במספרים את הקטעים של הכפורת

ציור 12-

הכרובים על הכפורת

[8]

ושל כנפי הכרובים. להבנת המהות הטכנולוגית נדרש אותו חוש המרשה להבין וגם לחשוב בחוכמת הסימולטאניות של "שמיעה וראיה". כאן נמצא את מידות כנפי הכרובים, ואין כאן פרצופים או גופים של ציפורים, ולא כל שכן — של נערים או נערות, כפי שמציירים אותם ומדמים אותם בעלי רצון, הנוגד לרוח התורה.

	ל"ז, ו	כ"ה, יז
24. מקצה מזה	ויעש	ועשית
25. מזה וכרוב-אחד	כפרת	כפרת
26. וכרוב-אחד מקצה	זהב	זהב
27. מקצה מזה	טהור	טהור
28. מן-הכפרת	אמתים	אמתים
29. מן-הכפרת עשה	וחצי	וחצי
30. תעשו את-הכרבים	ארכה	ארכה
31. את-הכרבים משני	ואמה	ואמה
32. על-שני קצוותו	וחצי	וחצי
33. קצותיו ויהיו	רחבה	רחבה
	ל"ז, ז	כ"ה, יח
34. והיו הכרבים	ויעש	ועשית
35. הכרבים פרשי	שני	שנים
36. פרשי כנפים	כרבים	כרבים
37. כנפים למעלה	זהב	זהב
38. למעלה סככים	מקשה	מקשה
39. סככים בכנפיהם	עשה	תעשה
40. בכנפיהם על-הכפרת	אתם	אתם
41. על-הכפרת ופניהם	משני	משני
42. ופניהם איש	קצות	קצות
43. איש אל-אחיו	הכפרת	הכפרת
44. אל-אחיו אל		
45. אל-הכפרת הכפרת	ל"ז, ח	כ"ה, יט
46. יהיו היו	כרוב	ועשה
47. פני פני	אחד	כרוב
48. הכרבים הכרבים	מקצה	אחד

סך האותיות 223 213

"לשון הבניה בתורה" מציין בפסוקים אלה על הכפורת ועל הכרובים מבנה מיוחד מבחינה לשונית בכלל. כיצד ניתן לאזן במספרים שווים של "יחידות" של מילים בכתוב מלא וחסר, במילים מחוברים במקף לנגינה של טעם אחד? כיצד לסיים את שתי הרשימות של 48 יחידות לסיום שווה למילים "פני הכרבים"? אכן ישנה נוסחה משמעותית, וניתן לקבלה כנוסחה לעשיית הכרובים.